

סעיף ז' של חוקי ח'מורבי לאור הלכה אחת בתלמוד

מאת

יעקב יוחנן רבינוביץ

סעיף ז' של חוקי ח'מורבי, מפאת הקשיים שבו, העסיק הרבה את חוקרי המשפט הבבלי ונתלו בו תיאוריות שונות: בסעיף זה כתוב:

Šum-ma a-wi-lum lu kaspam lu hurašam lu wardam lu amtam lu alpam lu immeram lu imèram u lu mi-im-ma šum-šu i-na ga-at mâr a-wi-iim ù lu warad a-wi-lim ba-lum ši-bi ù ri-ik-sa-tim iš-ta-am ù lu a-na ma-ša-ru-tim im-hu-ur a-wi-lum šu-ù šar-ra-aq id-da-ak¹⁾. (איש כי יקנה או יקבל לפיקדון כסף או זהב, או עבד, או אמה, או שור, או שה, או חמור, או כל דבר, מיד בנו או עבדו של אדם, בלי עדים ובלי שטר, גנב הוא, מות ימות). (שור²⁾ מעמיד את הסעיף הזה "בראש משפט החיובים" של בבל

העתיקה ומסיק ממנו כלל מקיף שהוא מנסח אותו כדלקמן:

Die Rechtsgültigkeit jedweder Geschäftshandlung ist deren schriftliche Festsetzung und Beglaubigung durch deren schriftliche Festsetzung und Beglaubigung durch durch Zeugen bedingt. (תוקפו החוקי של כל עסק חלוי בהעלאתו דבר העסק על הכתב וקיומו ע"י עדים).

אפילו ניתוח שטחי של כלל זה מוכיח, שהוא בחינת חומרה שאין הבריות יכולים לעמוד בה. מן הכלל הזה יוצא, שכל מי שקנה שום חפץ, ואפילו פחות ערך, צריך להזמין עדים ולשלם לסופר שכר כתיבת שטר, ואם לא עשה כן הריהו חייב מיתה. חוק כזה, אילו הוא קיים, יש בו משום עיכוב קשה לחיי המעשה והוא עלול להביא את החיים הכלכליים לכלל שיתוק גמור. מלבד זה יש עוד קשיים בתאוריה של שור. מפני מה הוטל עונש קשה כזה על הקונה בלבד, אם קנה בלי שטר ובלי עדים.

1) על פי P. Cruveilhier, *Commentaire du Code d'Hammourabi*,

p. 50.

M. Schorr, *Urkunden des altbabylonischen Zivil- und Prozessrechts*,

p. XIII.

ואילו המוכר פטור מכל עונש? ועוד יותר מוקשה הוא עונשו הקשה של הנפקד שקיבל פיקדון בלי שטר ובלי עדים, בשעה שהמפקד פטור. שהרי בפיקדון המפקד הוא הנהנה, ולא הנפקד, והדעת נותנת שאם באים להטיל חובה על אחד מן הצדדים בעסק של פיקדון, שהעסק יהיה נעשה בשטר ובעדים, יש להטיל חובה זו על הצד הנהנה מן העסק, כלומר על המפקד. (קושאקר³) משער, שיש בסעיף ז' מעשה שרוב של עורכי ספר החוקים, ששרבבו דברים לתוך נוסח של החוק שהיה קיים קודם לעריכת ספר החוקים. לפי דבריו, קשור הסעיף הזה קשר הגיוני עם החוקים (סעיפים ט'—י"ג) הדנים בחפצים שנאבדו. על פי החוקים האלו, אם הכיר אדם חפץ שלו ביד אחר, והאיש שבידו נמצא החפץ טען שהוא קנה אותו מיד צד שלישי בעדים, עליו להביא את העדים כדי להיפטר מעונש. לדעת קושאקר, היה בחוקים אלה, בצורתם המקורית, סעיף שקבע את הדין שכל הקונה חפץ מחברו צריך לקנותו בעדים, כלומר בגלוי, ואם הוא קונה בסתר הריהו גנב. העורכים של ספר החוקים עקרו את הסעיף הזה ממקומו והוסיפו עליו שני דברים: הם חייבו את הקונה שיקנה לא רק בעדים אלא גם בשטר, והטילו אותה חובה לכתוב שטר ולהעיד עדים לא על הקונה בלבד, כלומר על מקח וממכר, אלא גם על הנפקד בעסק של פיקדון. קושאקר מוסיף, שסעיף זה, שנוסח על-ידי העורכים בשבתם "מסביב לשלחן הירוק" בלי מגע אינטימי עם עולם המעשה, לא היתה לו השפעה בחיים המעשיים, שכן אנו מוצאים ששטרי מכירה של מטלטלין נדירים הם ביותר בבבל העתיקה.

אין צריך לומר, שזוהי השערה דחוקה. ולדעתי סעיף זה מתיישב בלא כל קושי, אם מכוונים אנו את משמעותו של מונח אחד שבו, והוא הלשון *mâr awîlim* — בנו של איש — שפירושו כאן: בן שלא יצא עדיין מרשות אביו, היינו קטן. ושיעור הדברים כך הוא: מי שקנה או קיבל לפיקדון שום חפץ מיד קטן או מיד עבד, הרי זה גנב ודינו למות, מפני שהיה לו להעלות על הדעת שהחפץ שייך לאבי הקטן או לבעליו של העבד. עבירה זו של קניית חפצים או קבלת פיקדון מיד עבד או מיד קטן בסתר, שלא בעדים ובשטר, היתה בעיני המחוקק גרועה מגנבה פשוטה, שכאן הפושע לא זו בלבד שהוא מקפח את בעל החפץ אלא אף מרגיל הוא

P. Koschaker, *Rechtsvergleichende Studien zur Gesetzgebung* (3)

Hammurapis, Leipzig 1917, pp. 73—84.

את העבד ואת הקטן לעבירה. מכאן העונש הקשה — עונש מות — ומכאן גם הקשר ההגיוני שבין סעיף זה לסעיף 6, המטיל עונש מיתה על מי שמקבל מידי הגנב חפץ שנגנב מאוצר האלים או מאוצר המלך.

כותב הטורים האלה עמד על פירושו הנכון של הסעיף הנ"ל בחוקי ח'מורבי, מתוך הלכה תלמודית הבאה בברייתא אחת בבבלי ב"ב, נ"א, ע"ב, וזו לשונה: "אין מקבלין פקדונות לא מן הנשים, ולא מן העבדים, ולא מן התינוקות". והטעם פשוט הוא, כפי שכותב הרשב"ם בפירושו שם: "דאיכא למימר גנבום לבעליהן ולאדוניהם, ותינוקות נמי שמא גנבו מבית בעל הבית שהם דרים שם, ואסור לסייע ידי עוברי עבירה, וכשלא יקבלו מהם יחזירו למקום שגנבו משם". אין כוונתנו לומר שיש איזה קשר היסטורי בין ברייתא זו לבין סעיף ז' של חוקי ח'מורבי, — אף-על-פי שאין דבר זה מן הנמנע, שהרי מסורות משפטיות דרכן להאריך ימים — אבל קשר הגיוני ודאי יש כאן.